

Nr 284.

Av herrar **Hillgård** och **Thorell**, angående ändring av gällande bestämmelser om rätt till nödvärn m. m.

Vid upprepade tillfällen efter tillkomsten genom lag den 20 juni 1890 av nu gällande bestämmelser om nödvärn (Str. l. kap. 5 §§ 7—11) hava rös-ter höjts för en utvidgning av nödvärnsrätten. Denna är i svensk lag för närvarande så reglerad, att s. k. *absolut* nödvärnsrätt (begränsad allenast på det sätt, att motangreppet icke får gå längre än som *erfordras* för av-värjande av det orättmätiga angreppet) förefinnes *dels* då man av annan överfalles med våld eller hot, som innebär *trängande fara*, *dels* vid olovligt inträngande *nattetid* i annans rum, hus, gård eller fartyg och *dels* vid an-grepp å egendom, då angriparen sätter sig till *motvärn* mot den, som vill »sitt värja eller å bar gärning återtaga» (Str. l. 5: 7). I övriga fall, då rätt till nödvärn föreligger (bl. a. vid påbörjat eller omedelbart förestående an-grepp å person, vilket *icke* innebär *trängande fara*, vid olovligt inträngande annat än *nattetid* i annans rum, hus, gård eller fartyg, vid vägran att av-lägsna sig ur sådan lokalitet efter det man lovligen inkommit), är nödvärns-rätten *begränsad* enligt proportionalitetsprincipen: det våld, som användes till angreppets avvärjande, får icke stå i uppenbart missförhållande till den skada, som av angreppet är att befara (Str. l. 5: 10).

Har den angripne överskridit sin nödvärnsrätt (nödvärnsexcess), straffas han såsom för uppsåtlig misshandel, såvida icke omständigheterna voro så-dana, att han »svårigen kunnat sig besinna». Inträder ej strafffrihet av sist angivna grund, äger domstolen efter omständigheterna pröva, om och i vad mån nödvärnsutövarens straff må nedsättas under vad eljest å gärningen följa bort (Str. l. 5: 9). I detta sammanhang må erinras om den synner-liga betydelsen av den ståndpunkt, domstolarna numera intaga till frågan om bevisskyldigheten för förhandenvaro av nödvärnssituation, i det nöd-värnsutövarens uppgift därom tages för god, såvida ej uppgiften visas vara oriktig eller med hänsyn till omständigheterna icke förtjänar tilltro.

Den svenska rättens uppdelning av de angrepp, vid vilka nödvärn med-gives, i allvarligare och ringare, med absolut nödvärnsrätt gentemot de förra och av proportionalitetsprincipen begränsad nödvärnsrätt gentemot de se-nare, synes välgrundad. Emellertid torde kunna ifrågasättas *dels* en förskjut-ning av gränsen mellan de båda områdena, *dels* en något mindre sträng formulering av bestämmelsen om begränsning till erforderligt våld, *dels* en utvidgning av det angreppsområde, som överhuvud berättigar till nödvärn, och *dels* en ändring av de vid nödvärnsexcess betydelsefulla stadgandena i Str. l. 14: 4 och 5.

Det är för den angripne ofta synnerligen svårt att avgöra, huruvida ett påbörjat eller omedelbart förestående angrepp innebär *trängande* fara. Det samma gäller avgörandet av huruvida ett angrepp kan antagas vara *omedelbart förestående*; situationen ser hotfull ut men det kan ju hända, att den icke utlöser sig i angrepp. Skall den angripne, resp. hotade, behöva under passivitet eller endast lamt avvärjande låta situationen utveckla sig så långt, att dess allvarligt hotfulla karaktär är fullt uppenbar, så är det ofta för sent för honom att värja sig. Man kan inte begära, att han först skall låta övermanna sig, för att därefter ställa till hans förfogande en nödvärnsrätt, varav han ej längre har något gagn. Få människor äro i ett nödvärnsläge i stånd till ett lugnt och kallt övervägande. En »dödlig förskräckelse» får lätt makt med nödvärnsutövaren utan att situationen objektivt motiverar en sådan förskräckelse och således utan att omständigheterna vid en efteråt företagen prövning kunna sägas hava varit sådana, att han »svårigen kunnat sig besinna». Då det icke torde böra ifrågakomma att införa en obegränsad nödvärnsrätt över hela linjen men en utvidgning av området för den i Str. 1. 5: 7 stadgade nödvärnsrätten dock förefaller motiverad, synes böra övervägas, huruvida icke detta lämpligen kunde ske på det sätt, att den absoluta nödvärnsrätten utsträcker att gälla vid överfall med våld eller hot, såvida det ej är *uppenbart*, att allvarlig fara *icke* är för handen.

Beträffande den begränsning av nödvärnsrätten, som ligger i kravet på att det avvärjande våldet ej får vara större än nöden kräver, synes större hänsyn böra tagas till svårigheten för den angripne, som ofta handlar under affekt, att rätt bedöma vad som till avvärjande kan vara erforderligt. Att en viss marginal av övertag å nödvärnsutövarens sida bör inrymmas synes uppenbart. Möjligen får detta även anses ligga i gällande rätts bestämmelser. Men denna marginal bör icke göras för smal (särskilt icke då det gäller den angripne själv; något strängare kunde man i denna liksom den i nästföregående stycke berörda fråga tänkas vara beträffande nödvärnshjälparen). Man torde t. ex. icke böra begära, att den angripne, sedan han, kanske efter en hård strid, lyckats fälla angriparen till marken, alltid skall vara skyldig att tills vidare förhålla sig passiv och med ytterligare avvärjande åtgärder låta anstå tills angriparen åter kommit på benen och event. ånyo går till attack. Nödvärnsutövaren bör icke anses handla rättsstridigt, om han fullföljer motangreppet så långt, som erfordras för att han skall vara på den säkra sidan. Tanken i det sagda kan på ett ungefär uttryckas så, att straffrihet bör inträda, därest nödvärnsutövaren icke gjort *avsevärt* större våld, än nöden krävde. Det nyss anförda exemplet berör även frågan hur pass strängt man bör fatta uttrycket »omedelbart förestående» angrepp.

Ett annat spørsmål, som synes oss böra upptagas till övervägande, är det om *arten* av de angrepp, gentemot vilka nödvärn är tillåtet. Den mest rationella lösningen synes vara den av strafflagskommissionen föreslagna, enligt vilken nödvärn bör medgivas vid varje aktuellt, straffbart angrepp å en-

skild rätt (Förslag till strafflag. Allm. delen. Kap. 4 § 3). I vart fall synes nödvärnsrätten böra utsträckas till *ärekränkning* och även andra former av *hemfridsbrott* än de tidigare omnämnda.

Enligt gällande svensk rätt anses nödvärn icke medgivet vid annan form av ärekränkning än den som tar sig uttryck i kroppslig beröring (s. k. realinjurier). Den som av annan »överfalles» med en ström av okvädningsord eller med de grövsta beskyllningar äger icke genom nödvärn täppa till munnen på angriparen. Särskilt vid svårare former av ärekränkning måste detta anses otillfredsställande. Tar man i betraktande, att absolut nödvärnsrätt enligt Str. l. 5: 7 st. 2 föreligger bl. a., då någon sätter sig till motvärn emot den, som vill »sitt värja eller å bar gärning återtaga» (ex. cykeltjuven, gripen på bar gärning, sätter sig till motvärn mot ägaren, som vill återtaga cykeln), så synes det oegentligt, att intet som helst nödvärnsskydd medgives vid en så grov ärekränkning. Det tilltalar icke det allmänna rättsmedvetandet, att den, som t. ex. på gatan ihållande förföljes med grova tillmälen och som för att äntligen bli av med angriparen tilldelar denne ett slag, skall dömas för uppsåtlig misshandel (annat ex.: en kvinna förföljes av en slusk med grovt oanständigt tal; om en man, i hennes sällskap eller icke, inskrider mot förföljaren, gör han endast vad envar anser hava tillbörligt för att icke säga hans plikt; han bör icke straffas därför). Sådan lagen nu är blir det i stället den förföljande slusken, som vid en handgriplig reprimand får rätt till nödvärn.

Den punkt inom läran om nödvärnsrätten, gentemot vilken allmänheten starkast reagerar, är utan tvivel den, enligt vilken vid nödvärnsexcess, som på grund av våda leder till dödlig utgång, nödvärnsutövaren, jämte det han i regel omedelbart häktas, ådömes långvarigt frihetsstraff. Situationen kan återges med följande ex. En person angripes med våld eller hot, som dock icke kan anses innebära trängande fara. Han har rätt till nödvärn men använder större våld än nöden kräver. Våldet är i och för sig icke av den beskaffenhet, att svårare skada därav är att befara, men angriparen faller och slår huvudet mot ett hårt föremål och döden blir följden. Nödvärnsutövaren dömes i sådant fall för dråp enligt Str. l. 14: 5. Minimum enligt dess straffskala är straffarbete i två år. Allmänheten har den, enligt vår mening riktiga, uppfattningen, att den som överfaller annan själv bör bära de särskilda risker av kasuell natur, som kunna vara förbundna med ett motangrepp, låt vara att detta göres kraftigare än nödvändigt. Till dels är det alltför stränga straff, som i dylika fall drabbar nödvärnsutövaren, icke att hänföra till brist i nödvärnsbestämmelserna utan till det höga straffminimum vid s. k. objektivt överskott enligt Str. l. 14: 4 och 5. Visserligen är det icke allenast vid misshandel, som det objektiva överskottet verkar i särskilt hög grad straffhöjande, men misshandelsfallen äro de oftast förekommande och även ur andra synpunkter mest anmärkningsvärda. En ringa misshandel, som i och för sig skulle förskylla dagsböter enligt Str. l. 14: 13,

förvandlas på grund av ren olyckshändelse till dråp enligt 14: 4 eller 5 med fyra, resp. två års straffarbete som minimum. Ej minst vid jämförelse med många fall av *vållande* till annans död (Str. l. 14: 9 st. 1), för vilket straffskalan är böter eller fängelse i högst sex månader, framstår straffet för de nu nämnda fallen av misshandel, inbegripet nödvärnsexcess, med dödlig utgång såsom alltför strängt.

Med åberopande av vad sålunda anförts tillåta vi oss hemställa,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning *dels* rörande ändring av bestämmelserna om rätt till nödvärn i ändamål att ernå en utvidgning av denna rätt, *dels ock* rörande sänkning av straffminimum vid brott enligt strafflagen 14: 4 och 5 eller begränsning av dessa lagrumms tillämplighet till sådana fall, då vållande ligger gärningsmannen till last, samt framläggande för riksdagen av de förslag, vartill utredningen kan föranleda.

Stockholm den 23 januari 1934.

Karl Hillgård.

E. Thorell.
